

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4  
The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference

ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน อำเภอสี่คิ้ว  
จังหวัดนครราชสีมา

**Farmers' Opinions toward the Operations of Banhun Sub-District Rice Seeds Bank  
Project in Sikhio District, Nakhon Ratchasima Province**

กัจจกั ทอรัฏนั (Kumjud Torat)\* กรณั ตางวัฏฒนั (Paranee Tangwiwat)\*\*

เบญจมาศ ออูประเสริฐ (Benchamas Yooprasert)\*\*\*

**บทคัดย่อ**

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา (1) สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ ของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน (2) ความคิดเห็นของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกต่อการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน (3) ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการธนาคารพันธุ์ข้าว

ประชากรในการศึกษาคือ เกษตรกรที่เป็นสมาชิกโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน อำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ที่เข้าร่วมโครงการ ปี 2554 ถึงปี 2556 จำนวน 137 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรทุกราย เครื่องมือในการวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป โดยใช้สถิติ คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย พบว่า (1) เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุเฉลี่ย 54.09 ปี จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ทำนาเป็นอาชีพหลัก มีประสบการณ์การทำนาเฉลี่ย 30.45 ปี มีแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 2.23 คน แรงงานจ้างเฉลี่ย 5.02 คน เกษตรกรปลูกข้าวพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 เฉลี่ย 15.80 ไร่ เกือบทั้งหมดปลูกข้าวแบบนาหว่าน นอกจากผู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าวในโครงการแล้วมีเกษตรกรเกือบครึ่งหนึ่งใช้เมล็ดพันธุ์ที่เก็บเอง โดยไม่มีการจัดทำแปลงเพาะ และมีเล็กน้อยที่ทดสอบความงอกโดยการจัดทำแปลงเพาะขนาดเล็ก เกษตรกรเกือบครึ่งมีพื้นที่ปลูกข้าวเป็นของตนเอง มีรายได้จากการทำนาเฉลี่ย 78,958.72 บาทต่อปี รายได้อื่นๆ 125,992.70 บาท ส่วนใหญ่มีหนี้สินเฉลี่ย 192,931.37 บาท โดยกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรมากที่สุด เกษตรกรเกินกว่าครึ่งใช้เงินทุนตนเองในการทำนา เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยอบรมและศึกษาดูงานเกี่ยวกับการทำนา และได้รับข้อมูลข่าวสารของโครงการจากการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของชุมชน มีเหตุผลในการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการมาจากการได้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพ (2) เกษตรกรเห็นด้วยกับการดำเนินงานของโครงการระดับมากที่สุด คือ 1) ด้านวัตถุประสงค์ 2) ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว และเห็นด้วยกับการดำเนินงานของโครงการระดับมาก คือ 1) ด้านที่ทำการโครงการธนาคารพันธุ์ข้าว 2) ด้านบทบาท/ภารกิจ ที่ได้ดำเนินการที่ผ่านมา 3) ด้านคณะกรรมการ 4) ด้านการบริหารงาน ในภาพรวมเกษตรกรเห็นด้วยกับการดำเนินงานของโครงการระดับมาก (3) เกษตรกรเห็นด้วยกับความรุนแรงของปัญหาจากการดำเนินงานของโครงการระดับน้อยที่สุด คือ ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว และเกษตรกรเห็นด้วยกับความรุนแรงของปัญหาระดับน้อย คือ 1) ด้านวัตถุประสงค์ 2) ด้านที่ทำการโครงการธนาคารพันธุ์ข้าว 3) ด้านบทบาท/ภารกิจ ที่ได้ดำเนินการที่ผ่านมา 4) ด้านหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และข้อกำหนด 5) ด้านคณะกรรมการ 6) ด้านการบริหารงาน ในภาพรวมเกษตรกรเห็นด้วยกับความรุนแรงของปัญหาจากการดำเนินงานของโครงการระดับน้อย ข้อเสนอแนะ เกษตรกรเสนอว่าควรดำเนินการอย่างจริงจังกับสมาชิกที่ผิดนัดและไม่ส่งคืนค่าเมล็ดพันธุ์ข้าวต้นทุนมากที่สุด รองลงมาเสนอว่า ควรจัดหาเมล็ดพันธุ์ข้าวที่หลากหลายพันธุ์ไว้ให้สมาชิกยืม

**คำสำคัญ** ความคิดเห็น พันธุ์ข้าว โครงการธนาคารพันธุ์ข้าว ตำบลบ้านหัน

\*นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

kobkumjud@yahoo.co.th

\*\*รองศาสตราจารย์ แขนงวิชาส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ptangwiwat@hotmail.com \*\*\*รองศาสตราจารย์ แขนงวิชาส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช yoobench@hotmail.com

การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4  
The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference

---

**Abstract**

The purposes of this research were to study (1) socio-economic condition of farmers who were members of Banhun Sub-District Rice Seeds Bank Project (2) farmers' opinions toward the operations of Banhun Sub-District Rice Seeds Bank Project (3) problems and suggestions of farmers who were members regarding the operations of Banhun Sub-District Rice Seeds Bank Project.

The population in this research was a number of 137 farmers who were members of Banhun Sub-District Rice Seeds Bank Project in Sikhio District, Nakhon Ratchasima Province and joined the project in 2011 to 2013. Data was collected from all of them. Instrument in this study was structured interview. Data was analyzed by computer program. Statistics used included frequency, percentage, minimum value, maximum value, mean and standard deviation.

The findings were as follows. (1) Most of the farmers were male with their average age 54.09 years. They completed primary education. Rice farming was their main occupation. Their average experience in rice farming was 30.45 years. Their average number of household labor was 2.23 persons and their average number of hired labor was 5.02 persons. Averagely they planted Khao Dokmali 105 rice variety in 15.80 rai in paddy sown field. Apart from borrowing rice seeds from the project, almost half of them used their own stored seeds without developing seed production plot. Only a few tested seed germination by developing a small seedling plot. Nearly half of them owned their paddy field. Their average annual income from rice farming was 78,958.72 baht whereas their income from other source was 125,992.70 baht. The majority of them were in debts averagely 192,931.37 baht which was loans from the Bank for Agriculture and Agricultural Cooperatives at the most. Over half of them spent their own capital for rice farming. Most of them had never been trained and never gone to any study visit about rice farming. Information of the Project was received by public relations via community paging public announcement. Their reason to join this Project was because they could borrow quality rice seeds. (2) Farmers agreed with the operations of Banhun Sub-District Rice Seeds Bank Project at the highest level namely 1) objective 2) rice seeds. Farmers agreed with the operations of Banhun Sub-District Rice Seeds Bank Project at high level namely 1) location of the Rice Seeds Bank Project 2) roles/mission in the past 3) committee 4) administration. In overall, farmers agreed with the operations of the Project at high level. (3) Farmers agreed with the severity of problem arose from the operations at the lowest level which was rice seeds aspect. Farmers agreed with the severity of problem at low level in 1) objective 2) location of the Rice Seeds Bank Project 3) roles/mission in the past 4) criteria, condition and regulations 5) committee and 6) administration. In overall, farmers agreed with severity of problems arose from the Projects operations at low level. In terms of suggestion, they proposed to seriously take action at the most with members who failed to keep the appointment and did not return the rice seeds. Secondly diverse rice seeds should be available for members to borrow.

**Keywords:** Opinions, Rice seeds, Banhun Sub-District, Rice Seeds Bank Project

## การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4 The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference

### บทนำ

เมล็ดพันธุ์เป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการผลิตพืช และพัฒนาการเกษตรของประเทศ การเพิ่มผลผลิตต่อพื้นที่โดยใช้เทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม เป็นสิ่งจำเป็นในสภาพปัจจุบันและอนาคต ในบรรดาเทคโนโลยีการผลิตที่เหมาะสม เช่น การใช้พันธุ์พืชที่ดี สารเคมี การเกษตรกรรมต่างๆ นั้น การเลือกใช้พันธุ์ที่ดีเป็นวิธีการเพิ่มผลผลิตของเกษตรกรโดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด และเหมาะสมกับสภาพของเกษตรกรไทย ซึ่งส่วนใหญ่ยังมีข้อจำกัดในการลงทุน นอกจากนี้พันธุ์พืชที่ดียังมีผลให้คุณภาพของผลิตผลดียิ่งขึ้น ทำให้เกษตรกรจำหน่ายได้ราคาที่สูงขึ้น ดังนั้น การวิจัยและพัฒนาพันธุ์พืชตลอดจนการกระจายเมล็ดพันธุ์ดี ที่ได้จากการปรับปรุงพันธุ์แล้วไปสู่เกษตรกร จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง

ตำบลบ้านหัน อำเภอสีลั่ว จังหวัดนครราชสีมา มีประชากรทั้งหมด 4,341 คน ประกอบด้วย 1,148 ครัวเรือน มีพื้นที่ทั้งหมด 29,856 ไร่ พื้นที่ทำการเกษตร 27,950 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 93.61 ของพื้นที่ทั้งหมด ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยเฉพาะข้าวเป็นพืชเศรษฐกิจที่มีความสำคัญมาก เพราะนอกจากเป็นอาหารหลักของประชากรในตำบลแล้ว ข้าวยังเป็นสินค้าทางการเกษตรที่สำคัญ ตำบลบ้านหันมีครัวเรือนประกอบอาชีพทำนา 1,114 ครัวเรือน พื้นที่ทำนาทั้งหมด 12,000 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 42.93 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด เกษตรกรส่วนใหญ่ปลูกข้าวพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 และพันธุ์เหลืองประทิว (แผนพัฒนาตำบลบ้านหันปี 54 – 56:4 – 8)

ในอดีตที่ผ่านมา เกษตรกรผู้ปลูกข้าวตำบลบ้านหันประสบปัญหาประสิทธิภาพการผลิต และคุณภาพข้าวตกต่ำ สาเหตุที่สำคัญเกิดจากการขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ดีที่จะกระจายให้กับเกษตรกรในพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง ประกอบกับการผลิตของเกษตรกรส่วนมากใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่เก็บไว้เองหรือหาซื้อจากผู้รวบรวมทั่วไป ซึ่งไม่ใช่เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ดี ทำให้ผลผลิตไม่แน่นอน ไม่มีคุณภาพ ส่งผลให้เกษตรกรขายข้าวได้น้อยและราคาต่ำ จึงมีความจำเป็นต้องทำการปรับปรุงการผลิตและคุณภาพการผลิตให้มีคุณภาพที่ดีขึ้น

จากการที่โครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน ได้เริ่มดำเนินโครงการฯ มาตั้งแต่ พ.ศ. 2554 มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งกักเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีของเกษตรกรตำบลบ้านหัน และทำให้การประกอบอาชีพทำนาของเกษตรกรตำบลบ้านหันมีความมั่นคงมากขึ้น โดยในปีแรกเป็นการดำเนินงานในรูปแบบของระบบราชการ มีองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหัน ในฐานะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบโครงการฯ จากนั้นได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นการดำเนินงานโดยคณะกรรมการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน ซึ่งดำเนินงานในลักษณะของกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ คณะกรรมการฯ ที่มีบทบาทหน้าที่การบริหารงานโครงการฯ ด้านต่างๆ เช่น การกำหนดหลักเกณฑ์การรับสมัครสมาชิกของธนาคารฯ การจัดซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวให้สมาชิกธนาคารฯ คุ้มกัน การพิจารณาอนุมัติการให้กู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าวแก่สมาชิก การดำเนินการให้สมาชิกโครงการฯ กู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นต้น จากผลการดำเนินงานของโครงการที่ผ่านมาของคณะกรรมการยังไม่มีผลการประเมินผลการดำเนินงานโครงการ ซึ่งอาจมีประเด็นปัญหาหรือความต้องการของสมาชิกโครงการที่คณะกรรมการสามารถนำไปพิจารณาปรับใช้ในการดำเนินงานโครงการต่อไป

ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน จึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาถึงความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน ในด้าน

## การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4 The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference

ต่างๆ ทั้งปัญหา อุปสรรค ตลอดจนแนวทางแก้ไข เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการพัฒนาคำเนินโครงการฯ ให้มีประสิทธิภาพ มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกรเป็นผู้ปลูกข้าวในพื้นที่ตำบลบ้านหันต่อไป

### วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกต่อการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน
3. เพื่อศึกษาปัญหา และข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกเกี่ยวกับการดำเนินงานโครงการธนาคารพันธุ์ข้าว ตำบลบ้านหัน

### วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ เกษตรกรที่เป็นสมาชิกโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา จำนวน 137 ราย เก็บข้อมูลจากประชากรทุกราย โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วย 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกร ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน ตอนที่ 3 ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการฯ ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือได้ของแบบสัมภาษณ์ โดยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่ผ่านการตรวจสอบแล้วไปทดลองสัมภาษณ์กับประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรที่ใช้ศึกษา จำนวน 20 ราย จากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ในส่วนที่เป็นคำถามเกี่ยวกับระดับความคิดเห็นไปวิเคราะห์ทางสถิติ เพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น (reliability coefficients) โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ผลการทดสอบเครื่องมือได้ค่าความเชื่อมั่นที่ 0.975 จากนั้นทำการปรับปรุงแก้ไขก่อนนำไปใช้จริง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

### ผลการวิจัย

#### 1. สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของเกษตรกร

##### 1.1) สภาพทางสังคมของเกษตรกร

เกษตรกรเกือบสามในสี่เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 54.09 ปี ส่วนใหญ่จบชั้นประถมศึกษาประมาณสามในสี่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก เกษตรกรเกือบทั้งหมดประกอบอาชีพทำนาอย่างเดียว ปลูกข้าวปีละ 1 ครั้ง และมีประสบการณ์การทำงานเฉลี่ย 30.45 ปี เกษตรกรทั้งหมดปลูกข้าวพันธุ์ขาวดอกมะลิ 105 โดยเกือบ

**การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4**  
**The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference**

---

ครึ่งหนึ่งปลูกในช่วง 11 – 20 ไร่ รองลงมาปลูกข้าวพันธุ์เหลืองประทิว ซึ่งมีส่วนน้อยปลูกในช่วง 6 – 10 ไร่ แหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ข้าวนอกเหนือจากการกู้ยืมที่โครงการฯ สรุปได้ว่า เกษตรกรเกือบครึ่งเก็บเมล็ดพันธุ์เอง โดยไม่มีการจัดทำแปลงพันธุ์ และเกือบทั้งหมดไม่มีการทดสอบความงอกของเมล็ดพันธุ์ มีเพียงส่วนน้อยที่มีการทดสอบความงอกโดยวิธีทำแปลงเพาะขนาดเล็ก เกษตรกรเกือบทั้งหมดปลูกข้าวแบบหว่าน เกือบครึ่งใช้อัตราเมล็ดพันธุ์ข้าวเฉลี่ย 19.56 กิโลกรัมต่อไร่ และมีเกษตรกรส่วนน้อยปลูกข้าวแบบปักดำ โดยใช้อัตราเมล็ดพันธุ์ข้าวเฉลี่ย 7.00 กิโลกรัมต่อไร่ ผลผลิตข้าวในฤดูกาลเพาะปลูกที่ผ่านมา สรุปว่า เกษตรกรเกือบครึ่งได้ผลผลิตข้าวน้อยกว่า 5,000 กิโลกรัม รองลงมาเกือบหนึ่งในสี่ได้ผลผลิตข้าวมากกว่า 10,000 กิโลกรัม โดยได้ผลผลิตเฉลี่ย 7,564.23 กิโลกรัม เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรมและศึกษาดูงานเกี่ยวกับการทำนา มีเพียงส่วนน้อยได้รับการอบรมจากสำนักงานเกษตรอำเภอ และเคยศึกษาดูงานเกี่ยวกับการปลูกข้าวหอมมะลิ เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารโครงการฯ จากการประชาสัมพันธ์เสียงตามสายของชุมชน รองลงมาได้รับการประชุม และจากผู้นำท้องถิ่น/ชุมชน ตามลำดับ เกษตรกรส่วนใหญ่สมัครเข้าร่วมโครงการฯ มีเหตุผลมาจาก โครงการฯ มีเมล็ดพันธุ์ข้าวที่มีคุณภาพให้กู้ยืม เกินกว่าครึ่งมีสาเหตุมาจาก การกู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าวไม่เสียดอกเบี้ย และมีความสะดวกในการติดต่อประสานงาน และเกือบครึ่งมีสาเหตุมาจากโครงการฯ มีความน่าเชื่อถือ

**1.2) สภาพทางเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกร**

เกษตรกรมีแรงงานในครัวเรือนที่ช่วยทำนาเฉลี่ย 2.23 คน และแรงงานจ้างเฉลี่ย 5.02 คน เกษตรกรส่วนใหญ่จ้างแรงงานเพื่อการเก็บเกี่ยว รองลงมาเพื่อฉีดยากำจัดศัตรูพืช ไถนา หว่านข้าว และใส่ปุ๋ยข้าว ตามลำดับ เกษตรกรเกือบทั้งหมดมีพื้นที่ปลูกข้าวเป็นของตนเอง และเกือบครึ่งที่มีพื้นที่ปลูกข้าวเป็นของตนเอง ปลูกข้าวอยู่ในช่วง 11 – 20 ไร่ และมีเกษตรกรกว่าหนึ่งในสามเช่าพื้นที่ในการปลูกข้าว เกษตรกรมีรายได้จากการทำนาเฉลี่ย 78,958.72 บาทต่อปี ส่วนด้านรายได้อื่นๆ นอกจากการทำนาในฤดูกาลเพาะปลูกที่ผ่านมา เกษตรกรมีรายได้เฉลี่ย 125,992.70 บาทต่อปี ด้านหนี้สินเกษตรกรกว่าหนึ่งในสี่ไม่มีหนี้สิน กว่าสองในสามมีหนี้สิน เกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ย 192,931.37 บาท แหล่งเงินกู้ เกษตรกรเกือบครึ่ง กู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ รองลงมาเกือบหนึ่งในสี่กู้เงินจากสหกรณ์การเกษตร และมีส่วนน้อยกู้จากกองทุนหมู่บ้าน เงินกู้ยืมในระบบ และธนาคารออมสิน แหล่งเงินทุนที่ใช้ในการปลูกข้าว พบว่า เกษตรกรเกินกว่าครึ่ง ใช้เงินทุนของตัวเอง เกือบครึ่งใช้เงินทุนจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ เกือบหนึ่งในสี่ใช้ทุนจากสหกรณ์การเกษตร และมีส่วนน้อยใช้เงินทุนจากกองทุนหมู่บ้าน และจากการกู้ยืมเงินนอกระบบ

**2. ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน**

ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน ในภาพรวมพบว่า เกษตรกรเห็นด้วยระดับมาก เรียงลำดับการเห็นด้วยจากมากไปน้อยได้ดังนี้ (1) ด้านวัตถุประสงค์ และด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว (2) ด้านหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และข้อกำหนด (3) ด้านที่ทำการโครงการธนาคารพันธุ์ข้าว (4) ด้านบทบาท/ภารกิจ ที่ได้ดำเนินการที่ผ่านมา (5) ด้านคณะกรรมการ (6) ด้านการบริหารงาน พิจารณาเป็นรายด้านได้ดังนี้

1) **ด้านวัตถุประสงค์** ปรากฏว่าในภาพรวมเกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากที่สุด 3 ประเด็น คือ (1) ทำให้มีแหล่งกู้ยืมเมล็ดพันธุ์ดีอย่างเพียงพอ (2) ทำให้เกษตรกรมีหลักประกันในอาชีพการทำนามากขึ้น (3) เพื่อให้เกษตรกรได้รับความเป็นธรรมในการกู้ยืม



**การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4**  
**The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference**

---

เมล็ดพันธุ์ข้าว และเห็นด้วยในระดับมาก คือ วัตถุประสงค์ที่เกี่ยวกับการทำให้เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่มเพื่อสะท้อนปัญหา

ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว ปรากฏว่า ในภาพรวมเกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากที่สุด 4 ประเด็น คือ (1) เป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ผลิตจากแหล่งที่เชื่อถือได้ (2) เมล็ดพันธุ์ข้าวมีปริมาณที่เพียงพอต่อความต้องการกู้ยืมของสมาชิก (3) ข้าวเปลือกที่ผลิตได้มีคุณภาพดีขึ้น (4) ใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวจากโครงการแล้วได้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น และเกษตรกรเห็นด้วยในระดับมาก 2 ประเด็น คือ (1) เป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ตรงตามความต้องการของสมาชิก (2) ราคาเมล็ดพันธุ์ข้าวมีความยุติธรรม

2) ด้านหลักเกณฑ์ เงื่อนไขและข้อกำหนด ปรากฏว่าในภาพรวมเกษตรกรเห็นด้วยในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากที่สุด 3 ประเด็น คือ (1) สมาชิกต้องเป็นเกษตรกรที่มีอาชีพทำนา (2) หากพ้นกำหนดส่งใช้ค่าเมล็ดพันธุ์ต้นทุนให้คิดอัตราดอกเบี้ยตามที่กฎหมายกำหนด (3) หากสมาชิกประสบภัยพิบัติทางธรรมชาติให้คณะกรรมการพิจารณาผ่อนผันการชำระหนี้ เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมาก 5 ประเด็น คือ (1) ให้ส่งใช้ค่าเมล็ดพันธุ์ต้นทุนเป็นเงินสดโดยไม่คิดอัตราดอกเบี้ย (2) ให้ส่งใช้เมล็ดพันธุ์ต้นทุนภายในวันที่ 31 มีนาคม ของปีถัดไป (3) ให้กู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าวได้ ปีละ 1 ครั้ง (4) กำหนดให้สมาชิกต้องเป็นเกษตรกรที่มีภูมิลำเนาในเขตพื้นที่ตำบลบ้านหัน (5) อัตรากู้ยืม 20 กิโลกรัมต่อไร่ ไร่ละไม่เกิน 1,000 กิโลกรัม

3) ด้านที่ทำการโครงการธนาคารพันธุ์ข้าว ปรากฏว่าในภาพรวมเกษตรกรเห็นด้วยในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็น พบว่า เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากที่สุด คือ สถานที่ตั้ง ณ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหัน เห็นด้วยในระดับมาก 5 ประเด็น คือ (1) ช่องทางการบริการสะดวกรวดเร็ว (2) เจ้าหน้าที่มีความรู้ความสามารถ (3) มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอ (4) มีป้ายสัญลักษณ์ที่ทำการชัดเจน และ (5) มีการประชาสัมพันธ์บริการ

4) ด้านบทบาท/ภารกิจที่ได้ดำเนินการที่ผ่านมา ปรากฏว่าในภาพรวมเกษตรกรเห็นด้วยในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากที่สุด 2 ประเด็น คือ (1) มีการจัดซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีให้สมาชิกกู้ยืม (2) การดำเนินการกู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นไปตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไข เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมาก 7 ประเด็น คือ (1) เป็นศูนย์กลางของการรวบรวมเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์ดีให้สมาชิกกู้ยืม (2) มีการวางแผนและกระจายเมล็ดพันธุ์ข้าวสู่เกษตรกรเป้าหมายในชุมชนที่ดี (3) มีการดำเนินการรับสมัครสมาชิกโครงการอย่างทั่วถึง (4) การกำหนดจำนวนและชนิดเมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นไปตามมติที่ประชุม (5) มีการประชาสัมพันธ์ขั้นตอนการดำเนินงานของโครงการแก่เกษตรกร (6) มีการประชุมใหญ่สมาชิกปีละ 1 ครั้ง (7) มีการรายงานผลการดำเนินงานให้สมาชิกทราบอย่างน้อย ปีละ 1 ครั้ง

5) ด้านคณะกรรมการ ปรากฏว่าในภาพรวมเกษตรกรเห็นด้วยในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า เกษตรกรเห็นด้วยในระดับมากทุกประเด็น 7 ประเด็น คือ (1) มีการจัดทำบัญชีการเงินถูกต้องตามความเป็นจริง (2) การบริหารงานมีความโปร่งใส (3) คณะกรรมการประกอบด้วยประธานและคณะกรรมการจำนวน 5 คน (4) คณะกรรมการบริหารงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของโครงการ (5) คณะกรรมการเป็นผู้มีความรู้ความชำนาญเรื่องเมล็ดพันธุ์ข้าว (6) คณะกรรมการมีวาระ 4 ปี ไม่เกิน 2 วาระ (7) สมาชิกมีส่วนร่วมในการคัดเลือกคณะกรรมการ

**การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4**  
**The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference**

6) ด้านการบริหารงาน ปรากฏว่า เกษตรกรในภาพรวมเห็นด้วยในระดับมาก เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า เกษตรกรเห็นด้วยในระดับ มากที่สุด 3 ประเด็น คือ (1) ดำเนินการตามแผนการกักขังเมล็ดพันธุ์ข้าวได้ทันต่อฤดูกาลเพาะปลูก (2) เจ้าหน้าที่ให้บริการด้วยความสุภาพเรียบร้อย (3) สมาชิกได้รับการอย่างสะดวก รวดเร็วและเท่าเทียมกัน ประชากรเห็นด้วยในระดับมาก 5 ประเด็น คือ (1) สมาชิกได้รับทราบรายละเอียดในสัญญา กักขังเมล็ดพันธุ์ข้าวอย่างเพียงพอ (2) วิธีการคัดเลือกสมาชิกมีความเหมาะสม (3) วิธีการรับสมัครสมาชิกมีความเหมาะสม (4) มีการประชุมชี้แจงและให้ความรู้เกี่ยวกับโครงการธนาคารพันธุ์ข้าว (5) มีการฝึกอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ข้าว

ตารางที่ 1 สรุปผลความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน (N = 137)

| ประเด็นความคิดเห็น                           | ค่าเฉลี่ย | ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน | ความหมาย          | ลำดับ |
|----------------------------------------------|-----------|----------------------|-------------------|-------|
| 1.ด้านที่ทำการโครงการธนาคารพันธุ์ข้าว        | 4.12      | 0.810                | เห็นด้วยมาก       | 3     |
| 2.ด้านวัตถุประสงค์                           | 4.23      | 0.833                | เห็นด้วยมากที่สุด | 1     |
| 3. ด้านหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และข้อกำหนด        | 4.14      | 0.876                | เห็นด้วยมาก       | 2     |
| 4. ด้านบทบาท/ภารกิจ ที่ได้ดำเนินการที่ผ่านมา | 4.07      | 0.806                | เห็นด้วยมาก       | 4     |
| 5. ด้านคณะกรรมการ                            | 4.00      | 0.899                | เห็นด้วยมาก       | 5     |
| 6. ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว                       | 4.23      | 0.850                | เห็นด้วยมากที่สุด | 1     |
| 7. ด้านการบริหารงาน                          | 4.02      | 0.801                | เห็นด้วยมาก       | 6     |
| รวม                                          | 4.11      | 0.839                | เห็นด้วยมาก       |       |

### 3. ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่เป็นสมาชิกเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน

#### 3.1) ปัญหาของเกษตรกรเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน

ความคิดเห็นของเกษตรกรเกี่ยวกับปัญหาในการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน โดยกำหนดเกณฑ์ในการวัดระดับความรุนแรงของปัญหาออกเป็น 5 ระดับ คือ น้อยที่สุด น้อย ปานกลาง มาก และมากที่สุด ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมเกษตรกรมีความเห็นว่าการดำเนินงานของโครงการฯ มีปัญหาน้อยที่สุด 1 ด้าน คือ ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว ส่วนด้านอื่นๆ ได้แก่ (1) ด้านวัตถุประสงค์ (2) ด้านที่ทำการโครงการธนาคารพันธุ์ข้าว (3) ด้านบทบาท/ภารกิจ ที่ได้ดำเนินการที่ผ่านมา (4) ด้านหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และข้อกำหนด (5) ด้านคณะกรรมการ (6)ด้านการบริหารงาน เกษตรกรเห็นว่าไม่มีปัญหาระดับน้อย และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

1) **ปัญหาด้านเมล็ดพันธุ์** ปรากฏว่า ในภาพรวม และในทุกๆ ประเด็น เกษตรกรมีความเห็นว่าการดำเนินงานของโครงการฯ มีปัญหาระดับน้อยที่สุด

2) **ปัญหาด้านวัตถุประสงค์** ในภาพรวมเกษตรกรเห็นว่าการดำเนินงานของโครงการฯ มีปัญหาระดับน้อย เมื่อพิจารณารายประเด็น เกษตรกรเห็นว่าไม่มีปัญหาระดับน้อยที่สุด 2 ประเด็น คือ

**การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4**  
**The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference**

---

(1) วัตถุประสงค์ไม่ตรงกับปัญหาและความต้องการ (2) บริหารงานไม่สำเร็จตามวัตถุประสงค์ และเกษตรกรเห็นว่ามีปัญหาในระดับน้อย 2 ประเด็น คือ (1) บริหารงานไม่สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ (2) เกษตรกรไม่ได้รับทราบวัตถุประสงค์โครงการฯ

3) **ปัญหาด้านที่ทำการธนาคารพันธุ์ข้าว** ในภาพรวม เกษตรกรเห็นว่าการดำเนินงานของโครงการฯ มีปัญหาในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายประเด็น พบว่า มีประเด็นที่เป็นปัญหาในระดับน้อยที่สุด 1 ประเด็น คือ การเดินทางไปทำการไม่สะดวก และเกษตรกรเห็นว่ามีปัญหาในระดับน้อย 4 ประเด็น คือ (1) เจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการให้บริการ (2) สถานที่ตั้งโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวไม่เหมาะสม (3) พื้นที่ให้บริการไม่เพียงพอ (4) สถานที่เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไม่เหมาะสม

4) **ปัญหาด้านหลักเกณฑ์เงื่อนไข และข้อกำหนด** ในภาพรวมเกษตรกรเห็นว่าการดำเนินงานของโครงการฯ มีปัญหาในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายประเด็น เกษตรกรเห็นว่าปัญหาในระดับน้อยที่สุด 1 ประเด็น คือ ระยะเวลาส่งคืนเมล็ดพันธุ์คืนทุนไม่เหมาะสม และเกษตรกรเห็นว่าปัญหาในระดับน้อย 3 ประเด็น คือ (1) ไม่ได้ทราบหลักเกณฑ์และเงื่อนไขการกู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าวอย่างเพียงพอ (2) เกษตรกรที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่แต่ทำนาในพื้นที่ไม่มีสิทธิในการกู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าว (3) การกู้ยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ยทำให้โครงการฯ ขาดรายได้

5) **ด้านบทบาท/ภารกิจ ที่ดำเนินการที่ผ่านมา** ในภาพรวมเกษตรกรเห็นว่าการดำเนินงานของโครงการฯ มีปัญหาในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายประเด็น เกษตรกรเห็นว่าปัญหาในระดับน้อยที่สุด 2 ประเด็น คือ (1) การอนุมัติกู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าวไม่เป็นธรรม (2) การสมัครสมาชิกโครงการมีความยุ่งยาก และเกษตรกรเห็นว่าปัญหาในระดับน้อย 4 ประเด็น คือ (1) การจัดซื้อเมล็ดพันธุ์ข้าวไม่โปร่งใส (2) ขาดการประชาสัมพันธ์โครงการฯ (3) ไม่มีการแจ้งผลการดำเนินงานโครงการฯ (4) ไม่มีการจัดประชุมสมาชิก

6) **ปัญหาด้านคณะกรรมการ** ในภาพรวมเกษตรกรเห็นว่าการดำเนินงานของโครงการฯ มีปัญหาในระดับน้อย เมื่อพิจารณารายประเด็น เกษตรกรเห็นว่าปัญหาในระดับน้อยที่สุด 1 ประเด็น คือ การบริหารงานของคณะกรรมการขาดความน่าเชื่อถือ และเกษตรกรเห็นว่าการดำเนินงานของโครงการฯ มีปัญหาในระดับน้อย 6 ประเด็น คือ (1) การคัดเลือกคณะกรรมการไม่โปร่งใส (2) คณะกรรมการไม่มีความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ข้าว (3) ไม่กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการคัดเลือกคณะกรรมการ (4) ไม่กำหนดคุณสมบัติของคณะกรรมการ (5) สมาชิกไม่มีส่วนร่วมในการคัดเลือกคณะกรรมการ (6) คณะกรรมการไม่มีการจัดทำบัญชีการเงินให้สมาชิกรับทราบ

7) **ปัญหาด้านการบริหารงาน** ปรากฏว่า ในภาพรวม และในทุกๆ ประเด็น เกษตรกรมีความเห็นว่าการดำเนินงานของโครงการฯ มีปัญหาในระดับน้อย



**การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4**  
**The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference**

ตารางที่ 2 สรุปผลความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาในการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน (N = 137)

| ประเด็นปัญหา                                 | ค่าเฉลี่ย   | ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน | ความหมาย               | ลำดับ |
|----------------------------------------------|-------------|----------------------|------------------------|-------|
| 1. ด้านที่ทำการโครงการธนาคารพันธุ์ข้าว       | 1.87        | 0.920                | รุนแรงระดับน้อย        | 3     |
| 2. ด้านวัตถุประสงค์                          | 1.82        | 0.849                | รุนแรงระดับน้อย        | 2     |
| 3. ด้านหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และข้อกำหนด        | 1.94        | 0.926                | รุนแรงระดับน้อย        | 5     |
| 4. ด้านบทบาท/ภารกิจ ที่ได้ดำเนินการที่ผ่านมา | 1.88        | 0.878                | รุนแรงระดับน้อย        | 4     |
| 5. ด้านคณะกรรมการ                            | 2.02        | 0.982                | รุนแรงระดับน้อย        | 6     |
| 6. ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว                       | 1.74        | 0.950                | รุนแรงระดับน้อยที่สุด  | 1     |
| 7. ด้านการบริหารงาน                          | 2.06        | 1.021                | รุนแรงระดับน้อย        | 7     |
| <b>รวม</b>                                   | <b>1.90</b> | <b>0.932</b>         | <b>รุนแรงระดับน้อย</b> |       |

**3.2) ข้อเสนอแนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน**

- 1) ด้านที่ทำการธนาคารพันธุ์ข้าว เกษตรกร เสนอว่า ควรปรับปรุงสถานที่ทำการโครงการฯ
- 2) ด้านหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และข้อกำหนด เกษตรกร เสนอว่า ควรลดหย่อนและผ่อนผันการชำระหนี้แก่สมาชิกที่ประสบภัยธรรมชาติ เกษตรกรที่ทำนาในพื้นที่ตำบลบ้านหันทุกคนควรมีสิทธิ์กู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าว มากที่สุด รองลงมาคือ ควรเก็บดอกเบี้ยจากการกู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าว เพื่อใช้เป็นเงินทุนในการพัฒนาโครงการฯ
- 3) ด้านคณะกรรมการ เกษตรกร เสนอว่า ควรคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นคณะกรรมการ
- 4) ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว เกษตรกร เสนอว่า ควรจัดหาเมล็ดพันธุ์ข้าวที่หลากหลายพันธุ์ให้สมาชิกกู้ยืม มากที่สุด รองลงมาคือ ควรลดราคาค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว
- 5) ด้านการบริหารงาน เกษตรกร เสนอว่า ควรดำเนินการอย่างจริงจังกับสมาชิกที่ผิดนัดและไม่ส่งคืนค่าเมล็ดพันธุ์ข้าวต้นทุนมากที่สุด รองลงมาคือ ควรจัดอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ข้าว ควรจัดให้มีการประชุมสมาชิกบ่อยๆเพื่อรับฟังปัญหาและหาทางแก้ไข ควรดำเนินงานโครงการฯ อย่างโปร่งใสและเป็นธรรม และมีเกษตรกรบางส่วน เสนอว่า ควรจัดให้มีการรับสมัครสมาชิกอย่างจริงจัง และเป็นโครงการฯ ที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกร ควรจัดโครงการตลอดไป

**การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4**  
**The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference**

ตารางที่ 3 ข้อเสนอแนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน อำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา (N = 137)

| ข้อเสนอแนะ                                                                  | จำนวน | ร้อยละ |
|-----------------------------------------------------------------------------|-------|--------|
| <b>ด้านที่ทำการโครงการ</b>                                                  |       |        |
| 1. ควรปรับปรุงสถานที่ทำการ โครงการ                                          | 4     | 2.92   |
| <b>ด้านหลักเกณฑ์ เงื่อนไข และข้อกำหนด</b>                                   |       |        |
| 1. ควรลดหย่อนและผ่อนผันการชำระหนี้แก่สมาชิกที่ประสบภัยธรรมชาติ              | 5     | 3.65   |
| 2. เกษตรกรที่ทำนาในพื้นที่ตำบลบ้านหันทุกคนควรมีสิทธิ์กู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าว  | 5     | 3.65   |
| 3. ควรเก็บดอกเบี้ยจากการกู้ยืมเมล็ดพันธุ์ข้าว                               | 3     | 2.19   |
| <b>ด้านคณะกรรมการ</b>                                                       |       |        |
| 1. ควรคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นคณะกรรมการ            | 14    | 10.22  |
| <b>ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว</b>                                                  |       |        |
| 1. ควรจัดหาเมล็ดพันธุ์ข้าวที่หลากหลายพันธุ์ให้สมาชิกกู้ยืม                  | 15    | 10.95  |
| 2. ควรลดราคาค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว                                              | 8     | 5.84   |
| <b>ด้านการบริหารงาน</b>                                                     |       |        |
| 1. ควรดำเนินการอย่างจริงจังกับสมาชิกที่ผิดนัดและไม่ส่งคืนค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว | 19    | 13.8   |
| 2. ควรจัดอบรมและให้ความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ข้าว                          | 9     | 6.57   |
| 3. ควรจัดให้มีการประชุมสมาชิกบ่อยๆเพื่อรับฟังปัญหาและหาทางแก้ไข             | 5     | 3.65   |
| 4. เป็นโครงการฯ ที่เป็นประโยชน์แก่เกษตรกร ควรจัดโครงการตลอดไป               | 4     | 2.92   |
| 5. ควรจัดให้มีการรับสมัครสมาชิกอย่างจริงจัง                                 | 3     | 2.19   |
| 6. ควรดำเนินงานโครงการฯ อย่างโปร่งใสและเป็นธรรม                             | 3     | 2.19   |

**อภิปรายผลการวิจัย**

จากการศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน อำเภอสี่คิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยขอเสนอการอภิปรายผล ดังนี้

**1. สภาพทางสังคมและเศรษฐกิจบางประการของเกษตรกร**

- 1) เพศ และระดับการศึกษา พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชายซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของกรมพัฒนาที่ดิน (2549ก:112) และกรมพัฒนาที่ดิน (2551:1) พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย
- 2) อายุ ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 54.09 ปี ใกล้เคียงกับผลการวิจัยของกรมพัฒนาที่ดิน (2549ก:112) และกรมพัฒนาที่ดิน (2551:1) ที่พบว่าเกษตรกรมีอายุระหว่าง 40 – 60 ปี
- 3) ระดับการศึกษา พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของพรเลิศ จลาตคิด (2547:44) กรมพัฒนาที่ดิน (2549ก:112) และกรมพัฒนาที่ดิน (2551:1) ที่พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา

## การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4

### The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference

4) เกษตรกรส่วนใหญ่อายุค่อนข้างมาก ทำนาเป็นอาชีพหลักมีประสบการณ์ในการทำนา ทำให้รู้ว่าทำนาขายข้าวให้พ่อค้าทั่วไปมีความเสี่ยงด้านราคาซึ่งสอดคล้องกับ อุ่น เทียนศรี (2546:77 – 78) ที่ได้ศึกษาเรื่องการตัดสินใจต่อการเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรจังหวัดนครสวรรค์ที่ได้รายงานว่าการเกษตรที่เข้าร่วมโครงการส่วนใหญ่จะมีอายุมากและมีอาชีพทำนา เนื่องจากมีประสบการณ์อยู่บางส่วนและประกอบกับการทำนาอย่างเดียวมีค่าใช้จ่ายสูงและความเสี่ยง

5) แรงงานในครัวเรือนที่ช่วยทำนา ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรมีมีแรงงานในครัวเรือนที่ช่วยทำนาเฉลี่ย 2.23 คน ใกล้เคียงกับ แววดา กุณทล (2551:44 – 46) ที่พบว่า มีจำนวนแรงงานในครัวเรือนที่ใช้ในการทำนาเฉลี่ย 2.22 คน

6) พื้นที่ปลูกข้าว จากการวิจัย พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินเป็นของตนเองและปลูกข้าวพันธุ์ขาวมะลิ 105 เพราะเป็นพันธุ์ข้าวที่ให้ผลผลิตดี และข้าวเปลือกมีราคาสูง

7) วิธีการปลูกข้าว พบว่าเกษตรกรปลูกข้าวแบบนาหว่าน ซึ่งส่วนใหญ่ใช้อัตราการหว่านข้าวเฉลี่ย 19.56 กิโลกรัมต่อไร่ สอดคล้องกับสำนักวิจัยและพัฒนาข้าว กรมการข้าว (2557) “องค์ความรู้เรื่องข้าว” แนะนำว่าข้าวนาหว่านควรใช้อัตราในการหว่านที่ ไร่ 15 – 20 กิโลกรัมต่อไร่

8) หนี้สิน จากการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีหนี้สินโดยมีแหล่งกู้เงินที่สำคัญ คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และสหกรณ์การเกษตร สอดคล้องกับ พรเลิศ ฉลาดคิด (2547:44) ที่พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกร

9) การได้รับการอบรมและศึกษาดูงาน พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรมและศึกษาดูงานการทำนา และส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารของโครงการฯ จากทางทางประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย และจากการประชุมมากที่สุด ดังนั้นคณะกรรมการโครงการฯ ควรประสานงานกับสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่างๆ เพื่อขอสนับสนุนวิทยากรเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ข้าวและการทำนาหรือนำเกษตรกรเข้ารับการฝึกอบรม สัมมนาและศึกษาดูงานในสถาบันการศึกษาที่จัดการศึกษาด้านเกษตรเนื่องจากเป็นแหล่งความรู้และวิทยากรใหม่ๆเพื่อให้เกษตรกรได้รับความรู้มากขึ้น

#### 2.2 ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน

##### อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา

1) ด้านที่ทำการโครงการฯ พบว่า ภาพรวมเกษตรกรเห็นด้วยระดับมาก ซึ่งประเด็นที่เกษตรกรเห็นด้วยมากที่สุดคือ สถานที่ตั้ง ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหัน อาจเนื่องจากเห็นว่ามีความสะดวกในการติดต่อประสานงานและสำนักงานตั้งอยู่จุดศูนย์กลางของตำบล

2) ด้านหลักเกณฑ์เงื่อนไข และข้อกำหนด พบว่า ภาพรวมเกษตรกรเห็นด้วยระดับมาก ซึ่งประเด็นที่เกษตรกรเห็นด้วยมากที่สุด คือ 1) สมาชิกต้องเป็นเกษตรกรที่มีอาชีพทำนา อาจเนื่องมาจากเกษตรกรเห็นว่ายังมีชาวนาในพื้นที่อีกจำนวนมากที่ด้อยโอกาสด้านเมล็ดพันธุ์ข้าวเมื่อมีโครงการให้กู้ยืมโดยเกษตรกรไม่เสียค่าใช้จ่ายใดๆ เกษตรกรผู้มีอาชีพทำนาจึงควรได้รับสิทธิจากโครงการก่อน 2) หากสมาชิกประสบภัยธรรมชาติให้คณะกรรมการพิจารณาผ่อนผันการชำระหนี้ เนื่องจากเกษตรกรมีประสบการณ์การทำนามานานทำให้รู้ว่าพื้นที่ปลูกข้าวของตนมีความเสี่ยงจากภัยธรรมชาติบ่อยๆ

**การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4**  
**The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference**

---

3) ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าว พบว่า ภาพรวมเกษตรกรเห็นด้วยระดับมากที่สุด ซึ่งประเด็นที่เกษตรกรเห็นด้วยมากที่สุด คือ เป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ผลิตจากแหล่งที่เชื่อถือได้ อาจเนื่องมาจากปัจจุบันยังมีเกษตรกรที่ปลูกข้าวโดยใช้เมล็ดพันธุ์ที่คัดเมล็ดพันธุ์เก็บไว้เองและบางส่วนซื้อจากเพื่อนบ้านทำให้มีความน่าเชื่อถือน้อยกว่าเมล็ดพันธุ์ข้าวที่ผลิตจากหน่วยงานราชการ ประกอบกับเมื่อใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ผลิตจากหน่วยงานราชการแล้วเกษตรกรได้รับผลผลิตข้าวคุณภาพดีขึ้น และปริมาณเพิ่มขึ้น

**2.3 ปัญหาและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน อำเภอสี่คัว จังหวัดนครราชสีมา**

1) ปัญหาด้านที่ทำการที่ทำการโครงการ เกษตรกรเห็นว่า สถานที่เก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไม่เหมาะสม เป็นปัญหาที่มีความรุนแรงมากกว่าประเด็นอื่นๆ เนื่องจากโครงการเก็บเมล็ดพันธุ์ข้าวไว้ที่หอประชุม อเนกประสงค์องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหัน ทำให้เกิดความไม่สะดวกเมื่อมีการใช้ห้องประชุมทำกิจกรรมด้านอื่นๆ

2) ด้านหลักเกณฑ์เงื่อนไข และข้อกำหนด เกษตรกรเห็นว่า การให้กู้ยืมโดยไม่คิดดอกเบี้ย ทำให้โครงการขาดรายได้ เป็นปัญหาที่มีความรุนแรงมากกว่าประเด็นอื่นๆ เนื่องจากเกษตรกรบางส่วนเห็นว่าควรเก็บดอกเบี้ยเพื่อนำมาเป็นเงินทุนในการพัฒนาโครงการ

3) ด้านบทบาท/ภารกิจที่ได้ดำเนินการมา เกษตรกรเห็นว่า โครงการไม่มีการจัดประชุมสมาชิก เป็นปัญหาที่มีความรุนแรงมากกว่าประเด็นอื่นๆ อาจเกิดจากการที่สมาชิกขาดโอกาสในการมีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นในการดำเนินงานของโครงการ

4) ด้านการบริหารงาน เกษตรกรเห็นว่า โครงการขาดเจ้าหน้าที่ติดตามการดำเนินงาน เป็นปัญหาที่มีความรุนแรง โดยปัญหาต่างๆ ที่มีอาจเนื่องมาจากโครงการฯ มีการจัดตั้งและดำเนินงานได้ไม่นาน และโครงการฯ มีลักษณะเป็นกลุ่มที่จัดตั้งอย่างไม่เป็นทางการ ระเบียบ ข้อบังคับ บทบาทหน้าที่ และการบริหารงานโครงการฯ บางประเด็นจึงไม่ครอบคลุม คณะกรรมการควรดำเนินการจัดประชุมสมาชิกเพื่อชี้แจงและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ต่อไป

5) ข้อเสนอแนะของเกษตรกรเกี่ยวกับการดำเนินงานของโครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน อำเภอสี่คัว จังหวัดนครราชสีมา พบว่า เกษตรกรที่เสนอแนะส่วนใหญ่ เสนอให้ดำเนินการอย่างจริงจังกับสมาชิกที่ผลิตและจัดส่งคืนเมล็ดพันธุ์ข้าวต้นทุน เนื่องจากพบว่า มีเกษตรกรบางรายส่งคืนค่าเมล็ดพันธุ์เกินระยะเวลาที่โครงการกำหนด และบางรายค้างชำระค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว ซึ่งอาจเป็นแบบอย่างที่ไม่ดีให้กับเกษตรกรผู้กู้รายอื่นๆ และมีเกษตรกรเสนอว่าควรจัดหาเมล็ดพันธุ์ข้าวที่หลากหลายพันธุ์ให้สมาชิกกู้ยืม อันเนื่องมาจากเกษตรกรมีการปลูกข้าวหลายพันธุ์ในพื้นที่และเมล็ดพันธุ์ที่เกษตรกรกู้ยืมไปสามารถนำมาเป็นเมล็ดพันธุ์ที่ดีได้อีกในฤดูกาลเพาะปลูกต่อไป เกษตรกรเสนอว่าควรคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าวเป็นคณะกรรมการ อาจเนื่องมาจากปัจจุบันเกษตรกรบางส่วนเห็นว่าคณะกรรมการชุดปัจจุบันยังไม่ใช่นักที่มีความรู้ด้านเมล็ดพันธุ์ข้าวและการทำนา จึงอาจไม่เข้าใจถึงปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร

**การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4**  
**The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference**

---

**ข้อเสนอแนะ**

**1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้**

**1.1 ต่อคณะกรรมการโครงการฯ**

- 1) ควรศึกษาเกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์ข้าวพันธุ์อื่นๆ ที่มีความเหมาะสมต่อการปลูกในพื้นที่ เพื่อพิจารณาและวางแผนการดำเนินงานของโครงการฯ เนื่องจากการวิจัยพบว่า เกษตรกรมีข้อเสนอแนะว่าควรจัดหาเมล็ดพันธุ์ข้าวที่หลากหลายพันธุ์ให้สมาชิกผู้ยืม
- 2) เน้นการฝึกอบรมและให้ความรู้แก่เกษตรกร เกี่ยวกับเมล็ดพันธุ์และการปลูกข้าวให้แก่เกษตรกรเพื่อเพิ่มความรู้และความชำนาญให้แก่เกษตรกร เนื่องจากการวิจัยพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ไม่เคยได้รับการอบรมและศึกษาดูงานด้านการทำนา
- 3) ส่งเสริมให้มีการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนผู้ปลูกข้าว และทำการฝึกอบรมให้ความรู้ ศึกษาดูงาน เกี่ยวกับการทำนาเพื่อให้มีความรู้พร้อมที่จะเข้าสู่ระบบการผลิตอย่างมีคุณภาพ เนื่องจากการวิจัยพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุค่อนข้างมาก
- 4) ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกองทุน เพื่อสร้างให้กลุ่มมีความเข้มแข็ง โดยการระดมทุนจากสมาชิกเพื่อเป็นกองทุน สำหรับให้สมาชิกที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ผู้ยืมเพื่อดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการทำนา เนื่องจากการวิจัยพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีหนี้สิน และกู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และสหกรณ์การเกษตรเป็นหลัก
- 5) จัดตั้งฝ่ายติดตามและดำเนินการทางกฎหมายกับสมาชิกที่ไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขของโครงการ เนื่องจากการวิจัยเกษตรกรบางส่วนเสนอว่าควรดำเนินการอย่างจริงจังกับสมาชิกที่ผิดนัดและไม่ส่งคืนค่าเมล็ดพันธุ์ข้าวคืนทุน
- 6) ส่งเสริมให้มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารของโครงการผ่านทางเสียงตามสายของชุมชน และสร้างสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ เพิ่มเติม เช่น แผ่นพับ ป้ายประชาสัมพันธ์ เนื่องจากการวิจัยพบว่า เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารของโครงการผ่านทางเสียงตามสายของชุมชนมากที่สุด

**1.2 ต่อเกษตรกร**

- 1) ต้องพัฒนาศักยภาพของตนเอง ด้วยการฝึกอบรม การศึกษาหาความรู้จากแหล่งข้อมูลต่างๆ เนื่องจากการวิจัยพบว่าเกษตรกรเกินกว่าครึ่งจบการศึกษาระดับประถมศึกษา
- 2) ควรเลือกหาแหล่งเมล็ดพันธุ์ที่มีความเชื่อถือได้ เนื่องจากการวิจัยพบว่า เกษตรกรเก็บเมล็ดพันธุ์สำหรับใช้เพาะปลูกเองโดยไม่มีการจัดทำแปลงพันธุ์ และเกือบทั้งหมดไม่มีการทดสอบความงอก
- 3) ควรมีการจัดตั้งกองทุนของกลุ่ม เพื่อช่วยเหลือสมาชิกที่ขาดแคลนเงินทุนเนื่องจากการวิจัยพบว่าเกษตรกรจำนวนมากกู้ยืมเงินเพื่อใช้เป็นเงินทุนในการทำนา

**2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป**

- 1) ควรทำการวิจัยซ้ำในพื้นที่เดิม ในกรณีที่มีการดำเนินงานต่อเนื่องหลายๆ ปีเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น



**การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4**  
**The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference**

---

2) ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับความสำเร็จของเกษตรกรในการปลูกข้าว เพื่อให้ทราบว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่จะทำให้เกษตรกรประสบผลสำเร็จในการปลูกข้าว และศึกษาเปรียบเทียบระหว่างเกษตรกรที่เป็นสมาชิกโครงการและเกษตรกรทั่วไป

3) ควรทำการวิจัยเกี่ยวกับการหาแนวทางพัฒนากลุ่มผู้ปลูกข้าว เพื่อหาแนวทางที่ยั่งยืนในการดำเนินงานของกลุ่มผู้ปลูกข้าว

**เอกสารอ้างอิง**

- กรมพัฒนาที่ดิน. (2548). “มหัศจรรย์พันธุ์ดิน:กลุ่มชุดดินสำหรับการปลูกพืชเศรษฐกิจของไทย ” ค้นคืนเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2557 จาก [ebook.lib.ku.ac.th/index.php/component/content/article/948](http://ebook.lib.ku.ac.th/index.php/component/content/article/948)
- \_\_\_\_\_. (2551:1). การประเมินความพึงพอใจของเกษตรกรที่มีต่อวิทยากรและผลิตภัณฑ์ กรมพัฒนาที่ดิน ปี 2550 กรุงเทพมหานคร กรมพัฒนาที่ดิน
- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2540). “ลักษณะของเมล็ดพันธุ์ดี” ในเอกสารประกอบการฝึกอบรมหลักสูตรวิทยาการเมล็ดพันธุ์ หน้า 4 กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- โครงการธนาคารข้าว. (2557). “แนวพระราชดำริเกี่ยวกับโครงการธนาคารข้าว” ค้นคืนเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2557 จาก [www.slideshare.net/andew-babybox/ss-15696423](http://www.slideshare.net/andew-babybox/ss-15696423)
- จวงจันทร์ ดวงจันทร์. (2529). การตรวจสอบและวิเคราะห์คุณภาพเมล็ดพันธุ์ ค้นคืนเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2557 จาก <http://opac.phuket.psu.ac.th/BibDetail.aspx?bibno=4027>
- ประหยัด ไชยสิงห์. (2551). “ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลขอนแก่น อำเภอหนองม่วง จังหวัดลพบุรี ”วิทยานิพนธ์ วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต(ส่งเสริมการเกษตร) สาขาส่งเสริมการเกษตร ภาควิชาส่งเสริมและนิเทศศาสตร์เกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
- พรเลิศ ฉลาดคิด. (2547). “การผลิตและการใช้ปุ๋ยอินทรีย์น้ำในการผลิตข้าวของเกษตรกร อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี”วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- โยธิน ศันสนุทธ และจุมพล พูลภัทรชีวิน (2529 : 36 ) *จิตวิทยาสังคม* อ้างถึงใน จุฑารัตน์ วิวัฒน์ เอื้องไพบูลย์. (2552). “ความคิดเห็นของเกษตรกรที่มีต่อการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวพะเยา”วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- วิไล ปาละวิสุทธิ. ( 2549). เทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวเชิงพาณิชย์ พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร กิรุ่งเรือง วิไลภรณ์ ชนกันชัย. (2557). “การปลูกข้าวขาวดอกมะลิ” ค้นคืนเมื่อ วันที่ 20 กรกฎาคม 2557 จาก [www.eto.ku.ac.th/neweto/e-book/plant/rice/rice.pdf](http://www.eto.ku.ac.th/neweto/e-book/plant/rice/rice.pdf)

**การจัดประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 4**  
**The 4<sup>th</sup> STOU Graduate Research Conference**

---

- แววตา กุณทล. (2551). “ความพึงพอใจต่อการใช้น้ำหมักชีวภาพ พด.2 ของเกษตรกรผู้ทำนา อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น” วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ศิริพร คงเจริญเขตต์. (2549). “สภาพการผลิตและความต้องการส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว กข 15 ของ สมาชิกแปลงขยายพันธุ์ข้าวนครราชสีมา อำเภอสีดา จังหวัดนครราชสีมา” วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล. (2556). “แผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล ตำบลบ้านหัน อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา”(อัดสำเนา)
- สุนทร ตรงดางกลาง. (2549). “ความคิดเห็นของเกษตรกรต่อการเพาะปลูกข้าวโดยใช้เครื่องปักดำ” วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต แขนงวิชาส่งเสริมการเกษตร สาขาวิชา ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านหัน. (2557). “แผนพัฒนาสามปี” (อัดสำเนา)
- \_\_\_\_\_. (2554). “โครงการธนาคารพันธุ์ข้าวตำบลบ้านหัน อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา” (อัดสำเนา)
- อรุณ เทียนศรี.(2546). “การตัดสินใจต่อการเข้าร่วมโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรจังหวัดนครสวรรค์” วิทยานิพนธ์เกษตรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาส่งเสริมการเกษตร มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช
- เอกสงวน ชูวิสิฐกุล. (2544). เทคโนโลยีการผลิตข้าวพันธุ์ดี กรุงเทพมหานคร สถาบันวิจัยข้าว กรมวิชาการเกษตร